

Нангин
тэмдэг
субарганууд

Цэцэгүүдэй
сэсэрлиг

burunen.ru

2020 оной
августын 28,
№18 (18)

Буряад ҮНЭН

Долоон хоног бүрийн нийтэ-улас түрын сонин

98-дахи жэлээ хэблэгдэнэ

ЦАГААН ГОЛОЙ УҮАЛУУРИЙН СИСТЕМЭ НЭРГЭЭГДЭХЭНЬ

Ерэхэ жэлнүүдтэ Буряад республикын уһалуурийн системэ нэргээн шэнэлхэ талаар хүдэлмэри ехэ эршэмтэйгээр ябуулагдажа эхилэнхэй. Энэ хадаа «2014-2020 он болотор Россин хүдөө ажахын удхатай газарнуудай мелиораци нэргээлгэ» гэнэн гүрэнэй шэглэлэй программада оролсоһон хэмжэ ябуулганууд болоно. Ушарын гэхэдэ, энэ талаар ажал хүдэлмэри федеральна бюджетдээ номологдохо болоно бшуу.

Сэлэнгын аймагай гүрэнэй Цагаан голой уһалуурийн системэ Химнэ гэжэ хууринда оршодог юм. Тус системэ хадаа 3514 гектар хүдөө ажахын газар уһалха, тиихэдэ Галуута нуурай уһа хэмжээндэн хүсэлдүүлхэ шэглэлтэй барилга болоно. Аяар 1957 ондо энэ барилга ашаглалгада тушаагдаһан байгаа, теэд үнгэрһэн саг соо Галтайн уһа суглуулан хүсэлдүүлдэг гол барилганы хандаршан байна, тиимһээ арбаад жэлэй саана энэ системэ нэргээхэ тухай асуудал бодхоогдожо, шэнэ Цагаан голой системэ байгуулагдаһан

байгаа. Теэд мелиорацийн мэргэжлэтэдэй тэмдэглэһээр, шэнэ системэ Галуута нуурай уһанай хэмжээнэй доогуур байхада, бороогүй, гантай байһан жэлнүүдтэ баригдаһан хадан, уһалуурийн системын хаалтанууд хэнээршьеб хандаргагдажа, нуурай уһан урдажа гарангүйгөөр ехэ боложол, нэмжэл байгаа гэшэ, харин ажахынуудай газарнууд хүсэд уһалагдангүй үлэжэ байһан. Мүнөө дээрэ фермэрнүүд өөрынгөө аргаар уһалжа, хүшэр байдалһаа гарана.

Бүхыдөө Галуута нуур руу 20 гаран горход урдан ороно, харин нуурһаа гансал Баян гол

горхон урдажа гарана. Горхоной эхиндэн ехээр сугларшаһан элһэн энэ горхондо хайнаар урдажа гарахадань хаалта хэнэ, тиимһээ Галуута нуурай уһан ехээр нэмэжэ, Гусиноозёрск хотын нуурай дэргэдэ ажаһуудаг хүнүүдэй гэрнүүд хүрэтэр нэмэжэ ошоно бшуу. Энэ зундаа эдэ мэтээр һонирхожо Сэлэнгын аймаг хүрэнэн хүдөө ажахын Яаманай сайд Даба Чирипов «Цагаан голой уһалуурийн системэ заатагүй хэлыбэн шэнэлхэ, тиигэбэл ажахынуудай газаршье уһалагдаха, хотын ажаһуугаашадай гэрнүүдшье абарагдаха» гэжэ хэлһэн байна.

Энэ талаар ажал ябуулагдажа эхилэнхэй, гүрэнэй «Управление Бурятмелиоводхоз» эмхи тус проектын бүхы гаргашануудые тоолон согсоборилжо, мүнөө федеральна проектэдэ оруулхаар бэлдэжэ байнхай.

Зураг дээрэ: Цагаан голой уһалуурийн системэ.

Солбон Аюшеев,
Гусиноозёрско хото.

Г.Ц.Сабжаев

Сэлэнгымнай аймаг

Суутайхан домогтой Сэлэнгэ мурэмнай, Солотой нэрээрэн алдаршаа аймагнай. Сэнгүүхэн Буряадтаа үннэй мэдээжэл, Салбаран хүгжэсэн түүхэтэ аймагнай Сэбэр сайхан байгаалишһи, Сибирьтэ томохон ГРЭСһи, Суурхулнал даа, сурхуулна, Сэлэнгымнай аймаг шамайгаа. Түрэл аймагнай баялигаар элбэгхэн, Тала дайдамнай ургасаар баянхан, Сэлэнгын омгорохол – үүлтэртэ малнай, Сайхашаама баян даа ой тайгмнай. Сэбэр сайхан байгаалишһи, Сибирьтэ томохон ГРЭСһи, Суурхулнал даа, суурхуулна, Сэлэнгымнай аймаг шамайгаа. Ажалдаашье, дайндаашье онсо шалгарсан, Алдар солотод Сэлэнгэдэ бии даа, Бурхандаа шүтэжэ, дасандаа мүргэжэ, Буянтай ажасууна сэлэнгынхид. Буряад, ород, олон ястан, Булта хамта эбтэй ажаллана, Суурхулнал даа, суурхуулна, Сэлэнгымнай аймаг шамайгаа!

ОЙН БАЯР

Үбэр Байгалай Шэтын «Дамба Брайбунлинг» хотын дасанай анхан байгуулагдсаар тэбхэр 10 жэл гүйсэбэ. Энэ учараар байгша сарын 15-да уншалганууд, баярта үйлэ хэрэгүүд боложо үнгэргэгдэбэ.

Чэтын дасан 10 жэлы хугасаад Буддын шажан дэлгэрүүлхээс гадуур арад зоноо нэгдүүлхэ олон тоото ажал эмхидхээ. Дасанда хүрсэн жиндагууд, юрын зон нутагы түүхэ, ёсо заншалтай танилсадаг. Хуралнуудта суужа,

сэдьхэлээ тэгшэлхэдээ буянч үйлэдэдэг. Бүхы буддын шажантанда элүүр энхы, баяр жаргал хүсэнэб, - гэжэ Үбэр Байгалай хизаарай соёлой сайды уялганууды дүүргэгчэ Наталья Лиценберг дуулгаба.

Тиихэдэ Буддын шажантаны заншалта Сангхын Дид-хамба лама Цырен лама Дондукбаев жиндагуудаа амаршалхадаа, дэлхэйн сайн сайханы хүсөө.

Тус дасан Шэты хотын олон тоото аяншалагчады эгээ дурты газар болсон ем.

Булат БАДМАЕВ

ТЭНГЭРИЙН ҮХИБҮҮД

Турциин Стамбул Монголы Улаан-Баатар хоёры холбосон агаары онгосодо ниисчэ явсан нэгэ эхэнэр агаарта хүнгэрхэдөө, эхир басагады түрээрхёо. Июлийн 9-дэ нара харсан басагады, мүн тэдны эхын бээ гэмгы сайнууд.

- Ородой холбоото Уласай Сочи хото дээгүүр элижэ явахаданай, басаган түрөө гэжэ дуулгаа. Тэрэны удаа 10 минута үнгэрөөд байхадань, 2 - ть басаган түрөө гэжэ дуулдаба. Түрсэн эхэнэртэ, тиихэдэ тэрны басагадта талаан тудажа, самолет соомнай акушер, субилагша хоёр байгаа, - гэжэ, агаары онгосо жолоодогчо Г. Монх-Очир хэлэнэ.

Эхир басагады нэгэндэнь Энхцэлмэг, нүгөөдэдэнь Энхжигүүр гэсэн нэрэнүүды гэртэхинь үгөө. Энхцэлмэг гэхэдээ, амгалан, сэбэр тэнгэри гэнэ, харин Энхжигүүр гэхэдээ, эбтэй эетэй дали гэнэн удхатай болоно.

МИАТ гэсэн эмхиин мэдээгээр, агаары албаны түүхэдэ иимэ учар 2-тигоо дайралдаба. 1996 ондо Монголы агаарта АН-24 түхэлэй онгосодо нэгэ эрхэтэн түрсэн ем.

Монголы Үндэстэны авиакомпани түрсэн эжыдэ, мүн тэрэнэй эхир басагадта энэ насандаа түлөөсгүйгөөр агаарай онгосоор ниидэхэ билет барюулаа.

Булат БАДМАЕВ

«ХАТАН» ТҮРҮҮЛЭЭ

Буряад үндэсэн хубсанай суглуулбари «Online EBEFF-2020» нааданда түрүүлээ.

Арбан жэлэй түүхэтэй уласхоорондын «Online EBEFF-2020» тэмсээн энэ зун онлайн аргаар эмхидхэгдэжэ, 15 гүрэнүүдэй 30 хотонуудаас үндэсэн хубсаны 70 суглуулбари дэлгэгдэсэн байна. Уласхоорондын тэмсээндэ Буряадай мэдээжэ дизайнер Евгения Мэрдыеева болон гэрэл зураг буулгагча Алима Салбаева оролсоо.

Тэдэнэр үндэсэн буряад хубсаны «Хатан» гэсэн суглуулбари тэмсээндэ бэлэсэсэн байна. Тус түсэл «Ая-Ганга» эмхиин түрүүлэгчэ, олонийтын ажал ябуулагча Руфина Уюина хүтэлбэрилөө.

Июлийн 29-дэ ба 31-дэ журийн гэшүүд болон тэмсээндэ оролсогчод онлайн аргаар уулзсан байна. Тэмсээны дунгүүдээр, «Заншалта болон тайзаны хубса» гэсэн шэглэлдэ Евгения Мэрдыеева «Хатан» суглуулбаритыгаа түрүүлээ. Гэрэл зураг буулгагча «Гэрэл зураг» гэсэн шэглэлдэ басал түрүү суури эзэлээ.

Энэ тэмсээ эмхидхэгчэды тэмдэглэснээр, шангы суури эзэлэгчэд энэ түсэлы намарай Warsaw Fashion Textile Fair гэсэн хэмжээ ябуулганда оролсохо аргатай болобо. Уласхоорондын хэмжээ ябуулга мүнөө жэлэй ноябрийн 18-20-ой үдэрнүүдтэ Варшава хотодо үнгэргэгдэхөөр түсэлбэгдэнхэй.

Үбэлы үндэсэн хубсаны уласай фестиваль-тэмсээндэ Евгения Мэрдыеева Гран-при шанда хүртөө гээд сануулнада.

Дарима АНАНДАЕВА

БУРЯАД ДАРХАНАЙ БҮТЭЭЛ

Ороды суута дуучан, мэдээжэ «Кино» бүлгэм байгуулагча Виктор Цой алтан дэлхэйгээс хахасан явсанааасань 30 жэл болобо. Энэ учараар дурасхаалы хүсөө Санкт-Петербург хотодо бүтээгдээд, Танкист Хрустинскийн болон Ветеранууды гудамжанууды уулзуур дээр тодхогдобо. Энэ хүсөө манай нутагы мэдээжэ уран барималчан, Оросы уран сайханы академийн гэшүүн Матвей Макушкин уран гараараа бүтээгээ.

- 11 жэлы туршада бүтээгдэсэн тус хүсөө мүнөө одооч дүүрэгбэ. Энэ сарын 14-дэ хүсөө тодхоогдоо. Мүнөө жэл агуу дуучаны наса барсаар 30 жэл үнгэрбэ, - гэжэ, мэдээжэ уран барималчан Матвей Макушкин Интернет сүлжээндэ өөрынөө хуудасанда толилоо.

Мэдээжэ дуучаны хүсөө Юрий Чашкины буулгасан гэрэл зурагаас буулгагдажа бүтээгдээ, тэрэнэй ортонь аяар 4 метр 35 сантиметр болоно.

Улаан-Удын түбтэ мэдээжэ Рокоссовскийн дүрэ Матвей Макушкин зохёосон ем. Тэрэны урда тэрэ мэдээжэ уран баримал Вячеслав Бухаевты хамта Екатерина хатаны хүрэл дүрсэ бүтээсэн намтартай.

Булат БАДМАЕВ

НОЕХОНЫ БЭРХЭ ТҮРҮҮЛЭГЧЭ

Эцэгэ Ороноо хамгаалгын Агуухэ Дайны үедэ урдаа хараха ажалча, малча эрчүүлы сэрэгы албанда татагдажа мордоходонь, колхозы ажал хүдэлмэри хийхэ эхэнэрнүүд, үбгэд, хүгшэд, арваад насны гүлмэр заахан үхивүүд үлдээ бэлэй.

Дайнай үеын үхивүүды нэгэн – Петр Хайдапов 1941 ондо 12 настхан байгаа. Ноехоны Сомоны Цайдам нутагта 1929 ондо түрсэн хувууныгээ дүрвэты байхад, Цырендаша Дармаевич - авань хүндэ үвчэндэ дайрагдажа наса гараа. Цоу Гармаевна – эхэнь, наснынгаа амаралтада гартараа колхозы түрүү сааличаны нэгэн явсан ем.

Петр Цырендашиевич арван дүрвэтыдөө Ноехонынгоо долоон жэлы сургуули хэды бэрхээр дүүргэчвэл, эжыгээ ганцаарын орхөөд ябжа чадаагүй. Колхоздоо хүдэлхы үлдэжэ, тарьяа, мал ажалда үдэр шүнигүй гэхээр томочуулты адли явалцаа. Тэрэ хүчэр хүндэ цагта үлэн хоосоорч, хубца хунар муутыч явагдаа. Комсомолы гэшүүн больжо, колхозынгоо Комсомольско

организациин секретаряар сонгогдосон байна.

1950 – 1953 онуудта сэрэгы алба дүүргэжэ ерээд, түрэл колхоздоо фермын даагчаар, бригадираар хүдэлөө. Урагшаа санааты, хүн зоноор хөөрэлцэжэ ядахагүй залуу хувууны ноёд сайд эрдэм номоо дээшлүүлхын Улаан – Үдын Советскэ Партийна сургуулида явуулсан байна. Хоёр жэл цоо агроном гэжэ мэргэжэлты болоод ерэхэдэнь, Петр Цырендашиевичиг түрүүлэгчийн орлогчоор тавьба. 1961 ондо 32 настэ Петр Хайдапов XX – ть партсездын нэрэмжэтэ колхозынгоо түрүүлэгчээр сонгогдоо. Энэ ажалдаа 14 жэл хүдэлхэдөө бэрхэ бэлигты хүтэлбэрилэгчэ байсанаа элээр харуулаа сэн. Түрүүлэгчэ хамтынгаа ажалы тала дайдада анхаралаа табин, цаса ооор, наг шөбхээр хангаха агротехникийе, түрүү онол аргууды хэрэглэжэ дээшлүүлхэ г.м элдэб хэмжээ ажалчадтыгаа зүбшэн авсан байна. Иимэ хэрэг явуулсаны ачаар, талха тарьяны, малда эдюулхэ тэжээлы ургасань харааты ехээр дээшэлсэн, колхозы мүнгэ зөөри ехэ болсон байна. Жэшээнь, 1963 ондо олзо доход 185631 түхэриг байсан аад, 1970 ондо аяар нэгэ миллион гурванзуун мянга болоо.

Петр Цырендашиевич 2-3 жэл цоо хийжэ байсан ажалаа шүүмжэлжэ хараад, эрдэм мэдэсээ, мэргэжэл, чадабарья үшөөл дээшлүүлхэ санааты аймагынгаа ноёдто хандадаг байгаа. Тэгэжэ, 1995 – 1999 онуудта Хабаровска партийна дээдэ сургуулийн хүдөө ажахын тасагта соржо гараад, Ноехоноо бусча ажалаа цаашань үргэлжэлүүлсэн байна.

Наймадахи таван жэлы дунгүүдээр Ноехоны ажалчад гүрэн түрэдөө тушааха даабарья сүүгээр 113%, махаар 166.7%, ноосоор 176.7%, ороос таряагаар 230.8% дүүргээ ем. Энэ ехэ амжалта туйлсанынгаа түлөө Ноехоны колхоздо РСФСР – ын Министрнүүды Соведы болон ВЦСПС – эй дамжуулгын Улаан Туг барюулагдаа, хэдэн

олон колхознигууд янза бүриин шагналда хүртөө. Түрүүлэгчийн энгэр цээжэндэ «Знак Почета» орден ялараа бэлэй. 1971 ондо Петр Цырендашиевич Буряады АССР – ын Верховно Соведы найматэ зарлалы депутатаар сонгогдоо сэн.

Петр Цырендашиевич Хайдаповы түрүүлэгчээр хүдэлсэн жэлнүүдтэ колхоздомнай ехэ олон барилга бүтээн дүүргэгдэсэн байна: хонины, үхэры байрнууд, малчады байха гэрнүүд, трактор – машинын гаражнууд, томо гэгчийн ороос таряагаа хадагалха ток, шэнэ больницын, дунда сургуулийн, кохозын правленийн, хоёр дабхар цэцэрлигы, мальчады хүүхэды байха интернады байшангууд баригдажа түүхэдэ орсон байн.

1975 ондо Петр Цырендашиевич аймагынгаа томо гэгчийн Бестужевский совхозы даргаар томилогдожо, 4 жэлы хугасаад тэндэ хүдэлөө. Тэрны сүүлдэ түрэл нутагтаа бусча, колхозынгоо партторганизациин секретаарар, Сомоны Соведы түрүүлэгчээр хүдэлөө. 1989 ондо наснынгаа амаралтада гараад, нутагынгаа ветеранууды зүблэл ударидажа, сүлөөты цагтаа Ноехонынгоо хувууды уг гарбал цуглуулжа бэчсэн байн.

Багаасаа хойш ямарч ажалда үнэн цэхээр, урагшаа санааты хүдэлдэг, нутагынгаа зоны ажабайдал сайжаруулаха гэжэ хамаг санаа сэдхэлээ тавьдаг байснаас Петр Цырендашиевич «Знак Почета» орденээр, «За доблестный труд в Великой Отечественной войне 1941-1945 годов», «За доблестный труд в ознаменование столетия со дня рождения В.И. Ленина», «Ветеран труда» медальнуудаар, РСФСР – ын «Отличник народного просвещения», «Победитель соц соревнования 1974», ВДНХ – ы «За успехи в социалистическом сельском хозяйстве» гэсэн тэмдэгүүдээр, хэдэн олон грамота, дипломуудаар шагнагдасан байна.

Должидма ДАРМАЕВА, багшын ажалы ветеран, Ноехон нутаг.

«Хүгшэн эжыгым абдараас...»

ОНЬСОН ҮГЭНҮҮД

Дусал цуглуулаа вэл далай болхо
Дуулсаны цуглуулаа вэл эрдэм болхо.

Бууралаас - үгэ дуула
Болсоноос - ама хүрэ.

Сайн санаа - эм болхо
Хара санаа хоро болхо.

Ходогы осондо загас үгы
Хуучаны үгэндэ худал үгы

Муу хүн зоны бузарлаха
Муу үвэс тарья бузарлаха

Ой модон үндэрты, набтарты
Олон зон сайнты, мууты.

ЖОРОО ҮГЭНҮҮД

Тэрэ хойно гэры хойно
Хори гаран хара галуу.

Талын таван тарган тарваган
Ямар томо тарваганууд гээчэв

Тэмээн тэмээн тэбэрюухэй
Тэмээны хувүүн табарюухай.

БААНЧИИН НУУРЫН ДОМОГУУД...

Манай тэндэ Селендумээс 4 модны газарта Баанчин нуур гэж нэртэй нуур бий юм. Энэ нуурын осонь, шаварань хүндэ ехэ тустай. Докторнуудай хэлээр хэлкээ хнай: гидрокарбонатно-хлоридная натриевая рапа и иловая сероводородная грязь озера. Шаварань зөөлхэн, бэлхэнээр хүнэ бээндэ няагдадаг. Шүлтэнь ехэ байна. (повышенная щелочность). Тойроод суусан хүнүүд хүл гарынгаа үвчэнүүдыг (полиартрит, артрит, радикулит), арасны үвчэнүүдыг (экзем, лишаи) тэрэ нуурта суужа эмчэлдэг. Нуурын осоор бээе угаадаг, шаварын үвчэн газартаа няадаг. Эмчэлжэ эхилхынгээ урда тээ, нуурын хажуу талда байсан «Дарсагын овоондо» мүргэхэ хэрэгтэй ем. Эмчэлхэдээ халуун нартай үдэр очохо хэрэгтэй. Энэ нуур тухай манай нютагай үндэр настай хүн – Данзанова Цырендулма Доржиевна иимэ нэгэ хоёр домог хөөрсэн байна.

Баанчин нуур тухай нэгэдэхи домог

Манай эндэ, нэгэ баян тайшаа Банчик гэжэ хүн ажасуудаг байгаа. Тэрэ хүмнай холын Шэтэ руу бэшэ тайшануудтай уулзалга хийхэ гэжэ очо явалтай болво. Гурван үдэрын түхээрэлгэ хийвэ, гурван мориог холын аянда бэлсэв. Теэд моридын гэрээсэ цааш явжа үгэхэ ем бэшэ. Гайхасан гэлэсэн тайшаамнай ламада очоод, болсон учараа хэлхэдэнь, лама номоо онгойлгожо харжа үзөөд иигэжэ хэлэвэ: «Чамда гэдэргээ харгы үгы байна. Биден чиний явхы харжа үзөөд, гэдэргээ ерхыч харкүй хүм байнады. Ламын үгыг дуулнагүй тэрэ хүмнай, тэрэ уулзалгандаа очоороол очво. Уулзалгын үедэ Банчик тайшаада хороо уулгажа, алчашва. Тэрэ холоос бэеын чэрнэгүй, хуруундань байсан алтан бислагын ацараад, булчашва. Тэрэ булсан газартань осо бий болоод, мүнөөны байсан нуур болчов. Тэрэ нуурыг Баанчин нуур гэжэ нэрлэсэн.

Баанчин нуур тухай хоёрдох домог

Манай тэндэ нэгэ авашгүй ехэ баян Баанчиг нэрэ солотой олон мянган хони ямаатай, хэдэн зуугаад бодо малтай, хэдэн сүрэг адуутай, алта

мүнгын тооложо бархаар бэшэ ажа-суусан юм. Тэрэ олон түмэн үхэр малынь хажуугаарнь тойрон ажасуусан зоной хүчөөр лэ харюулагдадаг, тэжээгдэдэг байсан байгаа. Баанчиг баян хатуу шэрүүн зантай, хомхой хобдог, хүн зоноо хайрлахгүй нэгэ тым хүн байсан юм. Баян дээрээ жэл тоотон үшөөл баяжажа, үшөөл алта мүнгөөр олон боложо байхадаа баян Баанчиг ехэ хүжүүтэй, баяртай суудаг байва.

Ганцал нэгэ юмэн Баанчиг ноёны санаа сэдхэлэнь муудуулдаг байгаа. Энэ юув гэхэдэ манай баян энэ олон адуу хүрэгөө, алта мүнгөө үхсэн хойноо хэндэ үлдөөхэвиив гэжэ бодо-дог байва. Юуб гэхэд, баян Баанчиг үрхэ хүүхэд үгы самгантайгаа хоюула-ал байдаг байгаа. Он жэлын үнгэрхэ бүри, үвэл зунай сэлгэлцэхэ бүри Баян Баанчигын хүгшэрхэ тээшээ авари зангын заа зааханаар хувил-жа эхилсэн байгаа. Урдынгаа явалдыг буруу, алдуутай гэжэ мэдэржэ эхилээ юм гү, бү мэдэ, харин хүгшэн болсон баян Баанчигай зан эрид хувиланхай, ажалчан зондоо хүн шэнгэ хандадаг болонхой, хийсэн ажалынь хийснээрэнь цэгнэдэг, хүн зон тэрээныгэ хараажа явхыгаа болижо, Баанчиг авгай гэжэ хүндэтэйгээр улаан нюурта-ач, ара нюруундаач хэлүүлдэг болсон байгаа. Хийсэн нүгэлөө хайшан гэжэ нимгэн бологков, хийжэ байсан буян-

гаа хайшан гэжэ зузаан бологков гэжэ санжа явдаг болсон байна.

Наснынгаа хэмжээны дүүрхэ цагын дүтэлжэ ерхэд, сүүлчынгээ үгыг иигэжэ хэлсэн байна: «Миний үхсэн хойно, миний самганы эндэ байсан бууцынь урилжа ондоо тээшэнь зөөжэ аваачаад, ами хоолойгоо тэжээжэ байхын тула хэдэн арваад үхэр малтай, хэдэн зуугаад, хони ямаатай орхихо ёстойт. Харин бэшэ үй түмэн адуу малым, мүнгэ тангым хуу бул-тын худалдажа алта болгоод, байсан бууцан дээрэм томо ехэ нүхэ малта-жа булаад, гурван жэл үдэр сүнигүй харжа байха ёстойт. Гурван жэлын үнгэрсэн хойно хуруундам байсан ал-тан бэслигым тэрэ малтасан нүхэндээ булах ёстойт гэжэ хэлээд, амьяа тавь-сан байгаа.

«Баян Баанчигын үнэн цэхэ зарцанар эзэнэйн-гээ хэлсэны тэрэ ян-заарнь хуу болтын дүүргээд: бүхы байсан малынь, мүнгэ тангын худалдажа бүхлээр алта болгоод, томо гэзчын түмэр хайрцаг цоо хийгээд, гүнзгэе гэзчын нүхэ малтажа булаад, үдэр сүнигүй цахин харжа, гурван жэл үнгэрсэн хойнонь дээрээсэнь тэрэ нүхэн цоонь алтан бэслигын булава. Тэрны удаа унйч болонгүй до-лоон хоног цоо бороо ехэ оржо бүхы юм осондо обтажа, Химнэ мурэн, Хара Осо хоёр эрвээсээ халижа, Баян Баанчигын буу-ца дээр осо тогтожо нуур бол-чосон байгаа. Тэрэ нуурын цэвэрхэн тунгалаг остой нуур бэшэ, харин шавартай муухай остой нуур болчов.

Хэдэн олон арваад жэл үнгэржэ, тэрэ нуурамнай баян Баанчин нуур гэжэ нэртэй болчоод, өөр тухайн хүн

зон мартажа эхилвэ. Тыгээд байта-раа хүн зоной зарим үхэр мал хүйтэн тунгалаг хажуу тээнь байсан Химнэ мурэны, Хара Осо хоёрын осноос уунгүй, тэрэ муухай шавартай Ба-анчин нуурын осноос очоод уужа байхын хараад, гайхахын ехээр гай-халцажа, үхэр маламнай үвчэн тахал хүрчөө үгы аабза гэжэ санаад, лама санаартанаас асуухадань, тэдэнэр номоо онгойлгожо хараад, таана-рын үхэр мал үвчэн тахал хүрөөгүй гээд, баян Баанчигын түүхэ тэдэндэ хөөржэ, үгэсэн байна. Үшөө тыгээд, баян Баанчигын алтан бэслиг нэгэ рабджуун настай, буян ехээр хийсэн хүнүүдтэ, зуны дунда сарын халуун үдэрнүүдтэ нарны толондо гэрэлтэн харагдажа болхо гэжэ хөөрөвд.

Тэрны харсан хүн нүгэлэнь ним-гэржэ, буянгань зузааржа болхо гэсэн номнол буулгава. Тым юм дуулчсан рабджуун настай, тэрнээс дээшэч настай үгэд хүгшэд, таягаа гартаа то-ложо ерээд, зуны халуун үдэрнүүдтэ үбдэгтөө хүртэр шаварта зоогдочоод годзойн байжа байдаг болво. Хүл дэ-эрээ байжа чадкүй заримын нуурын эрьед, хүлөө голийжо осон цоо хийгэ-эд суужач байдаг болсон байгаа.

Хэдэн үдэрэй цаг цоо алтан бэсли-гын нарны толондо гэрэлтэхыг хараха байсан хүгшэдын нүгэлэнь данч ё байгаа юм гү, буянгань данч нимэ-кэн байгаа юм гү бү мэдэ, тэдэнэр юуч хараагүй сэн дээ. Харин тэрны сүүлээр, хэдэн үдэрөөр шавартай му-ухай осондо умбаснынгаа хойно тэд-нэрын хүл гарань гээнтэ хүнгэн болчо-сон шэнги, үвчэн тахлань үгы болчсон шэнги үзэгдэв. Тыгэжэ Баанчин ну-урай хүнэй хүл гарта тустай байхань мэдэгдэхэсэн байгаа. Тыгэжэ баян Баанчигай буян хэшэг дэлгэржэ, хүн зондо тусалжа эхилсэн байна.

Дондок САНДАНОВ,
Селендумэ нютаг.

НАНГИН ТЭМДЭГ СУБАРГАНУУД

Дасан, субарган болбол ганса буян хуряахын түлөө бэшэ, харин шажан дэлгэрүүлхын, зониие гэгээрүүлхын, энхэ тайбание, эблэрэл найрамдалые мандуулха хэрэгтэ, арадайнгаа оюун ухаанай ёһо заншалье нэргээхэ талаар хүлдэ заяатай. Урда үеынгөө лама хубарагуудай дурасхаалье эдэ найханаар хүндэлэн, мүнөө үедэ нютаг бүхэндэ субарганууд бодхоогдоно. Субарган хадаа Буддын шажанай шүтээн, бурхан багшын бэе, зарлиг, сэдхэл хуряанан тэмдэг болоно.

2008 ондо Талын Харгана газарта «Намжил» гэжэ субарга бүтээгдээ. «Намжил» субарган түбэд хэлэнһээ оршуулхад «бүхы юумэ илаһан» гэжэ

удхатай. Энэ субарган эгээ түрүүшын Бандида Хамба лама Дамба - Даржа Заяевта зориулагданхай. Энэ субарганай дэргэдэ 4 гектар хэмжээнэй сэ-

эрлиг газарта ламын эм домдо ородог ургамалнуудые олон зон һуулгаа.

Бургастайн эхиндэ «Лхабаб Чодон» ("Снизшедший с небес") субарган Бурхан багшын 33 тэнгэрийн оронһоо заларжа ерэхэн тэмдэгтэ зориулан удхатай. Энэ субаргыг 1882 ондо Гутал Буумал угай Одхон гэжэ хүн бүтээхэн гэдэг. Одхон гурбан хүбүүтэй байгаа. Эгээ багань Айдан Эрдэни, Эрдэниин хүбүүн Шарахубүүн, Шарахубүүнэй Цыден-

жаб, Цыденжабай Бальжинима, Бальжинимын Батор 1995 ондо зуун арбан жэл боложо «Лхабаб Чодон» субаргаяа нэргээхэ үүдхэл гарган, бүхы ажалаа ударидажа гараа. Тиихэдэ, уран зурааша Цырендоржиев Дашацырен Лубсаншарапович субаргыг бодхоогоо.

Бургастай нютагай баруун талада «Жанчуб» ("Просветление") субарган 2008 ондо бодхоогдонхой. Түбэд хэлэнһээ оршуулхад «Бурхан багшын гэгээрэлгын» тэмдэг болоно. Энэ субаргыг бүтээхын тула Батор Тугжиевич Дармаевтай ударидалга доро ехэ ажал ябуулагдаа.

Нютагайнгаа зондо хандана! Урда булагайнгаа субаргыг нэргээхын ажалаа саашан ябуулха байгаагди.

Эдэ гурбан субаргануудые бодхооходо олон зон хабаадаһан байна. Субарга бүтээхэдэ Бурхан багшын бэе бүтээжэ байнабди гэжэ ханаха хэрэгтэй. Өөрынгөө хэһэн үйлээрээ, энэ ехэ хэрэг ажалда туһа хүргэһэн хүн зон үйлын үрээо, нүгэлөө наманшалан арилгана, гэм тодхороо нимгэлнэ ха юм.

Гармасу ИЛЫНА,
Бургастай нютаг.

АГСУУРГА АРШААН - ЗАГАСТАЙ НЮТАГАЙ ОМОГОРХОЛ

Хамар Дабаанай хормойһоо, Загастай голтой зүүн - хойто хабшууһаа Агсуургын аршаан мүндэлэн гарадаг юм. Эртэ урда сагнаа нютагаймнай наһатайшуул, үбгэд хүгшэд, эжы абанар үри хүүгэдээ, ашанар зээнэрээ дагуулаад, бэээ эмшэлхээ энэ аршаандаа ерэдэг байгаа.

Ерэхэн хүн эгээл түрүүн эндэхэ эзэдтэ мургөөд, майханаа татажа табяад, хүйтэн уһаар бэээ сүршүүлжэ эмшэлгээ эхилнэ. Хүйтэн уһань модоор хэһэн хобоогоор урдажа ерэдэг.

Урданай ёһо заншала-

ар, уһааа гал дээрэ халаажа болодог үгы байгаа юм хаш. Хэды шулуу суглуулжа, гал дээрэ халаагаад, тэрэ халуун шулуунуудаа шэнэһэн модоор хэһэн торхо соохи аршаанайнгаа уһа халаагаад, досоонь орожо һуугаад, бэээ эмшэлдэг байгаа.

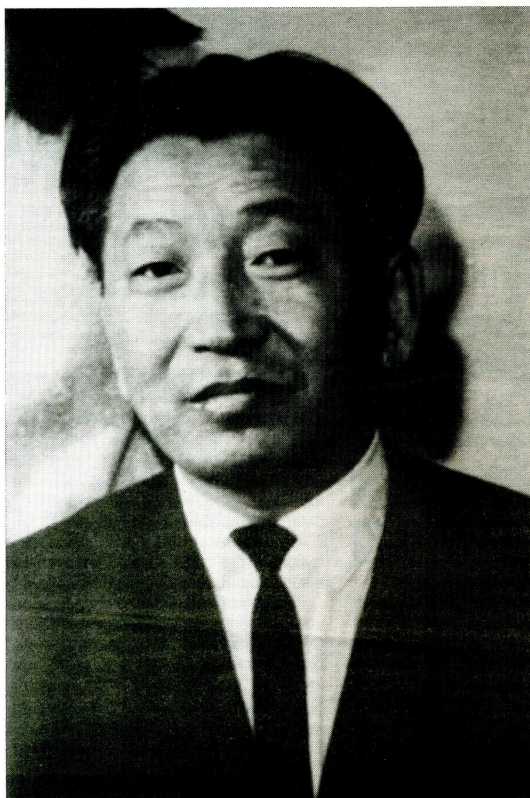
Агсуурга аршаанмай гое домогтой байха...

Урдын урда сагта нэгэ гүрөөһые ангуушад буудажа, ехээр шархатуулхадань, тэрэн аршаанай уһан соо орожо хэбтээд, бэээ эдэгээгээд, модо тайга руугаа гүйжэ ябашахын тэрэ ангуушад хэды үдэр болоһон хойно ойлгоо. Энээнһээ хойшо энэ аршаанаймнай уһань ехэ домтой юм байна гэжэ хүнүүд мэдэдэг болоо.

«Агсуурга» гэшэмнай ямар үндэнэтэй үгэ гэшэб гэжэ асуудал гарана. Нютагаймнай ехэ хүндэтэй, үндэр наһатай, дайнай ба ажаллай ветеран болохо Бимба Батуевич Пурбуев иигжэ бидэндэ хэлэжэ үгөө хэн: «Агсуурга» гэжэ үгэ хуушан монгол бэшгэй үндэнэтэй - "хада хабтагай дороһоо гараһан уһа" гэжэ удхатай.

Агсуурга аршаанай уһань үе мүсэдэ, арһанай, ходоодоной, нүдэнэй үбшэндэ ехэ тунатай. Аршаанай уһанда родон, молибден, цинк гэхэ мэтын химическэ элементнүүд би. Эгээл түрүүн энэ аршаанай шэди тухай академик В.А. Обручев үшөө 19 - дэхи - зуунай үедэ бэшэһэн байна. Совет сагта энэмнай суута Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой амаралтын газар байдаг хэн. Мянга юһэн зуун жараад онуудаар Тохой нютагаймнай үбгэд, дархашуул аршан дээрээ хүнэй амарха найн гэр байрануудые, эдээ хоол бэлдэхэ амьяараа гэр бариһан байна. Нүүлшын үедэ, колхоз совхозуудай хандаржа эхилхэдэ нютагаймнай хэды айл энэ шэдитэй аршаантай газараа саашань үргэжэ, заһажа абахын тула ажал хэжэ байна. Мүнөө сагта, манай Агсуурга аршаанда олон хүн зон эндэ тэндэнээ эрэхэ, амаржа, бэээ эмшэлхэ аргатай байна. Тиигээ хадаа, саашадаа Агсуурга аршаанмай эди шэдитэй, домтой зандаа бурьялжа байл лэ даа!

Сэлэнгын аймагай хүндэтэ эрхэтэн Сабжаев Галсан Цыреновичай ДУРСАЛГАНУУДЫАА

Сэлэнгыннай бэлэгтэй эрхим хүбүүдэй нэгэн, Юрөө нютэгаһаа уг гарбалтай Г.Ц. Сабжаев мүнөөдөр амиды байгаа һаа, 98 наһан дээрээ ябаха һэн. Наһанайнгаа ехэнхи хубиие нютэгайнгаа сониндо (газетэдэ) зориулһан, олон тоото һонирхолтой статья, зураглалнуудые бэшэжэ, номууд болгожо гаргаһан энэ хүнэй бэшэһэн дурсалгануудынь буряад хэлэн дээрээ оршуулжа, бүгэдэнэй анхаралда дурдахаһаа һананаб.

Солбон Аюшеев,
СССР -эй, Россин журналистнуудай гэшүүн.

2012 ондо би ерэтэй болохон. Тиигээд, үндэр насатый болоош ханай, түрэл гарал, нүхэдэй санамджа дурадхал хүсэлдүүлдэ, үнгэрсэн джэлнүүдээ дурсаджа, сог хамта соросон, аджалласан нүхэд тухайгаа тобшохоноор дурсан бэшэхэб гэджэ санасан байнаб.

Зэдын аймагы хилэтэй харилсадаг Юрөө голы урда

талда орчодог Хаалгата гэджэ нютэга түрөө сэм. Мини түрэл юрын малчад байсан. Эсэгэм – Цырен Сабжаев, эджым – Долгор Бадмажаповна, эгэшэм – Дымбыл Цыреновна, олон джэлэй турчада колхоздоо хонишоноор аджалласан.

Түрэл Юрөө нютэга томо болооб. Зургаа насатый байхадаа ехээр үбдэджэ (зүүн хулым үбдэг ехээр хабдажа эхилээ), удаан саг

соо эмчлэлгэдэ оросон байгаа. Энээнээс болодго, 10 насатайдаа, хоёр таяг толоод сургуулидаа орооб. Дээдэ Юрөөгэй эхин, Урмын Адагын долоон джэлэй сургуулинуудта соросон байнаб. Сургуулиингаа эхин шатын болзор соогоос хоёр ушар дээрэ тогтохо хүсэлтэйб. Нэгэдтйн, манай нютэгай суута хонишон, СССР-эй ЦИК-ай гэшүүн Эрдэни Дондоковна Дылыкпиловагай 1936 ондо Буряад делегациин бүридэлдэ оролсодж, оронойнгоо нийслэл ошодж, бусасан ушар.

Ёсотой үргэн баяры орчон байдалда нютэгаархын Дылыкпиловагаа угтасан байгаа. Джэгдэхэнээр олоороо дзогсодж, хүлээджэ байхадань, машина гүйлгэджэ ерээд, клубэй гэшүүрэй дэргэдэ дзогсочооб. Машинаас гараад, Эрдэни Дондоковна угтаджа байсан нютэгаархидтайгаа мэндэшлээд, тайзан дээрэ гараджа, Кремль тэдэниие яаджа угтасан тухай сонирхолтойгоор хөөрөджэ эхилээ. СССР-эй Наркомзем Юрөөгэй колхоздо урмачуулга болгон, ашааны автомашина үшөө тиигээд сүни сепаратор барюулаа гэджэ баяртайгаар хөөрөө. Тиигээд, үшөө Буряады делегациин гэчүүн бүхэндэ гарын часы, патефон бэлэглэсэн байна. СССР-эй «староста» Михаил Иванович Калинин манай нютэгай суута хонишондо Аджалы Улаан Тугын орден зүүлгэсэн байгаа. Ехэ сонирхолтойгоор ябаджа ерэсэн тухайгаа хөөрөөд, нютэгайхидайнгаа асуудалнуудта харюусаа юм. Баяр ёсоллой дүүрхэд, Эрдэни Дондоковна патефоноо гаргаджа, болтодоо шагнахы дурадхасан байна.

Эхин сургууль эрхилэгч Дарма Чимитович Чимитов намайе урда гаргаджа, эрхим сурагчманай гэджэ Эрдэни Дондоковнада хэлэбэ. Толгойгым эльбээд, гэртээ сугтаа сай уухаар урихынь мартадаггүйб. Тэндэ

сайлаад, хармаанаараа дүүрэн конфеттэй гэртээ бусаа сэм. Үглөөдэрэнь сургуулидаа ерэджэ, нүхэдөө тэрэ амтатый конфетээр хүндэлсэн байхаб.

Хоёрдох ушар. Долоодти класста сураджа байхадаа уран сайханы бүлгэмэй мүрысөөндэ хабаадалсааб. Новоселенгинскын соёлой байшанда буряадаар өөрынгөө зохёосон хоёр шүлэг уншасан байгаа. Тэрэ мүрысөөнэй дүнгөөр намда гурбан номоос бүридэсэн джаахан «библиотечкэ» бэлэглээ бэлэй. Тэрэ номуудаараа ехээр омогорхдог байгаа, олон дахин дабтаджа уншасан бэ.

Наймадти класста ороходоо Загастайн дунда сургуулида сураа хүм. Намтай суг соросон, сүүлдэ түүхын эрдэмэй доктор, профессор болосон Бато Бадмаевич Батуев, минии 80 насанайнгаа ойн баяр тэмдэглэхэдэ сонин фото-зураг бэлэглэсэн юм. Хойнонь: «Загастайн дунда сургуулийн 8-ти классай эрхим сурагшад Бато Батуев болон Галсан Сабжаев» гэджэ бэшээтэй байгаа бэлэй.

Аймагай түбэй Тамчида (мүнөө Галуута Нуур суурин) байхада Новоселенгинскдэ дунда сургуули үшөө угы байгаа. Тиигээд, Новоселенгинск сууринай аймагай түб болоходонь, дунда сургуули нээгдээ сэн. Ушар тиимээс, 9-10 классуудта Новоселенгинскдэ сурааб. Арбадти класста сурахадань Эсэгэ Ороноо хамгаалгын дайн эхилээ сэн. Бидэ, сурагчад, дайнай шэрүүн тэрэ джэлнүүдтэ сайнаар сурахые оролдодог бэлэйдэ, эрхимээр дүүргэджэ, дайсанаа даралгада хабаадаха эрмэлзэлтэй бэлэйдэ. Заримамнай райвоенкомат ошодж, фронт ошохо дурадхалаа мэдүүлдэг байгаа. 1942 оной февраль сарада сог хамта сурадаг хоёр нүхэдтэмнай – Даши-Доржо Эрдынеев үшөө Данзан - Доржо Данзанов хоёрто зуурчалга (повестка) ерээ

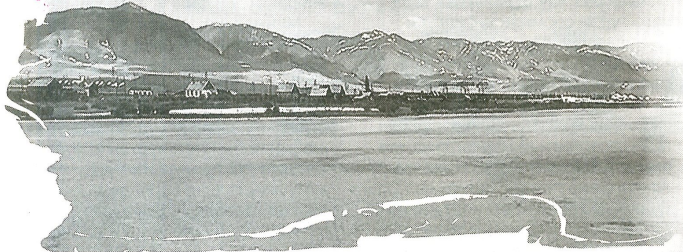
сэн. Комсомолой хамтын сулган дээр тэдэндэ бидэ эрэлхэг баатарлигаар Эхэ ороноо хамгаалхыень захяа сэмди. Саашань бэшэхэдэ, 1942 оной зун Данзанов Д.Д. Сталинградска фронтодо эрэлхэг зоригтойгоор байлдажа, Берлиндэ дайшалхы замаа дүүргэсэн намтартай. Үбсүүндэ хоёр дайшалхы орденотой дайнаас бусаа ем. Даши - Зыгба Эрдынеев оронойнгоо зун зүг руу эльгээгдэжэ, япон милитаристнуудтай тэмсэсэн түүхэтэй, хэдэн дайшалхы шагналнуудтай нютэгаа бусажа ерэсэн ем. Дайнай сүүлээр партийна сургуули дүүргээд, райкомой, исполкомой эмхинүүдтэ хүдэлөө, удаань «Улаан Сэлэнгэ» газетын редакцияда фотокорреспондентээр амджалтатай ажалласан намтартай.

Дайнай эхилсэн 1941 оной сентябрь сарада намайе сургуулийн комсоргоор сунгасан байна. Энэ ехэ харюусалгатай нийтын аджал найдамтайгаар дүүргэхэ гэджэ оролдодог байгаа. Комсомолой райкомой үгэсэн даабаринуудые дүүргэхэ гэджэ оролдохш. Тиигэж, нэгэ намартаа аймагай комсомолой райком намайе Поворот суурин, «Коммунизм» колхоз ошодж, фронтовигуудта ябуулхаар шэнэ джэлэй бэлэгүүдэ бэлдэхээр эльгээгээ. Тэндэ ерэсэн үдэртэмнай сулган үнгэргэгдэжэ, хэн ямар бэлэг сэрэгшэдтэ эльгээхэб гэджэ эдэбхитэйгээр хөөрэлсөөд. Хэн хаана ошоджог суглуулхаб, ямар отогудта хүрэхэб гэджэ шиидхэгдэсэн байгаа. Нютэгайхид ехэл эдэбхитэйгээр хабаадалсаджа, октябрийн 5-да фронтовигуудта дулаан хубса хунар бэлэг болгоджог эльгээхэ хэрэг бэлүүлэгдээ сэн.

(Үргэлжлэнь
ходжом гараха)

Бороотойхон Бороотой нютаг

Бороотой нютаг үргэн уужам Сэлэнгын аймагай Галуута нуурай эрье дээр оршодог юм. Нютагаймнай баруун тээ – Асын дасанай субарга холо бэшэ, зүүн тээмнай – намагтай тала, хойто тээ – үндэр хада «Баян үндэр» гэж нэрлэтэй. Тэрэ үндэр хадымнай манай эндэхи ородууд «Баратуйская Падь» гэж нэрлэдэг. Тойроод үдхэн ой модо, тайга.

Бороотой нютагаархиднай атаган угтай, Асын дасанда мүргэлтэй зон гэшэ. Манай эндэхи буряадууд ехинхидээ ородоор хөөрэлсэдэг, үхибүүдээ Улаан – Үдын түмэр харгын интернатда эльгээжэ соргоодог. Арба гаран буряад айл Галуута нуурай эрье дээрэ ажасуудаг. Полустанок «Бараты» гэж нэрлэдэг. Олон эрэшүүл түмэр харгыда ажаллана, дүрбэн залуу багшанар нютагайнгаа сүргуулида хүдэлдэг. Ехэ сайн, урагшаа санаатай, сагаан сэдхэлтэй, ажалша, бэрхэ хүнүүд юм.

1950 оноор Гусиноозерский леспромхоз «Узбеклес» түмэр харгын хажууда бии болсон гэж намтартай, тиигээд нютагамнай ородууд, татарнууд олон, буряадууд юрдоол 15 айл болонобди. Бороотой нютагта соелой байшан, уужам сүргуули, үхибүүдэй сэсэрлиг, киоскнууд бии. Эндэхи гэрнүүд гоёр шэрдээтэй, үйлсэнүүдэнэ үргэн, зондоо элдэб янзын сэсэгүүды суулгадаг. Манай нютагта адли нютаг хаанашье угы гэжэ бодоноб. Сайхан даа нютагамнай!

Ирина ГАЛДАНОВА,
Бороотой нютаг.

Һүн дээжэтэй Һүтэй нютагтаа уринабди

Манай нютаг Мангирта (хасагуудай дуун)

Манай нютаг Мангирта
Манан, татан байдаг даа,
Манай аба, эжы хөөрхы
Манингаа хүлээн байдаг даа.

Сэгээн, сагаан Мангирта
Сэбшээ татан байдаг даа,
Сасуу манай үетэн хөөрхы
Манингаа хүлээн байдаг даа.

Үргэн сагаан Мангирта
Уняар татан байдаг даа,
Үеын хайхан басагад хөөрхы
Манингаа хүлээн байдаг даа!
Энэ хадаа урда сагта
нютагаймнай хасаг хүбүүдэй
албандаа ябахандаа, гэрээ, нютагаа
hanaхандаа дууладаг дуу байгаа.
Мангирта үнгэрөөд, Хүтэлэй
дабаан дээрэ гарахада, байгаали
– уран зураашын шэдитэ хайхан
зурагаа дэлгээн мэтэ : Аргалта,
Дашидондог, Хүхэ Шулууга, Хандата
гэһэн үндэр хадануудаараа
хүрээлэгдэн, ая гангын үнэрөөр

анхилан, сэнхир ногоон тала
нугаараа миралзан Һүтэй нютаг
харагдадаг.

Эхирэд Булагад эхитэй, гутал
буумал гарабалтай: Абганад.
Буянгууд, Баярханууд, Улзытэн,
Борбоошхотон -5 шэрээ угтай арад
зон Һүтэй нютагамнай ажаһуудаг.

«Нютагай шорой – алта» гэхэн
урданай үгөөр, нютагаймнай
зон ханаа сэдхэл зөөлэн, абари
зангаар хайнууд, хүхиутэй, хурса
шог зугаатай. Ямаршы хүндэ хүшэр
байдалда гэдэргээ сухарихагүй,
ажалша, хүндэмүүшэ, аба эжынгээ
урданай еһо заншалые нягта
сахижа ябадаг заншалтай юм. Һүтэй
нютаг гарабалтай, холош, ойрош
байдаг хүн зон нютагаа мартангүй
эрхэжэ ерөжэл байдаг.

Энэ багахан тоонто нютагтаа
зорюулан, сэдхэлэйм оорһоо
гарахан дурасхаалынгаа
мүрнүүдые тандаа, хүндэтэ
уншагшадтаа дурадханаб.

«Урдын урда сагта Чингис хаанай үй түмэн сэрэг хэлэнгэ мүрэнэй
баруун бэээр уруудам зорижо ябаа ха.

Хаанай унажа ябаһан тэмээн хээлитэй байжа, дэлэгэнжэ эхилһэн
газарыень Дэлэн гэжэ нэрлээд, нэгэ бага саахана сэсэг набшаар
надхаһан, ая гангын хоншуухан үнэрөөр анхилһан Сэлэнгын татуурай
ольтирогуудтай газарта тэмээн ботоголоод, Һүтэй болоходон; энэ
газар дайдые Һүтэй гэжэ нэрлэнэб, энэ нютагта түбхинэн байрлаһан
зон мал адуугаар ходоодоо баян дэлгэр байг гэжэ, Һүн дээжэһээ
сүршэн, Чингис хаан айлдахаһан юм гэхэн домогтой...».

Үндэр хүрээ хадануудай

Үбсүү дэрлэн нэмжыһэн

Үргэн хэлэнгэ угалзатай

Үлзытэ Һүтэй нютагнй.

Баян сэгсэн түүхэтэй

Бардам хүндэмүүшэ зонтой

Хаан Чингисэй юроолтэй

Һүн дээжэтэй Һүтэймни!

Иимэ, гое хайхан, зүрхэ хүдэлгэмэ үгэнүүдые багша, эрдэмтэн, поэт
Людмила Будажаповна Доржиева түрэхэн нютагаа магтан бэшэһэн
байна. Нээрээшье, хүн болгоной зүрхэ сэдхэл соо түрэхэн нютаг
мүнхэ гэжэ мэдээжэ.

Аймагаймнай сээнтэр Галуута нуур хотоһоо зүүн урагшаа гушаад
модоной зайда Сэлэнгын аймагай хүдөө нютагуудай нэгэн – Һүтэй
нютаг оршодог. Тохой нютагһаа сэхэ урагшаа ябаханда, багахан
үдхэн , хархяагаар баян ой үнгэрөөд, «хара уһа уухагүйб, хагда үбһэ
эдихэгүйб» -гэхэн талын эзэн тарбаганай нэрэтэй Тарбагата Соорхой
гэжэ газар аяншадые угтан абадаг. 90-ээд онууд болотор малай
үбэлжөөн, полевой стан байһан нуури. Тарбагата үнгэрөөд, харгын
хажууда багахан ой соо, хүн зоной зогсожо мүргэдэг, эдээ ундаһаан
үргэдэг, «Һэтэртэй нарһан» гэжэ мүргэлтэй газар бии. Арба гаран
жэлэй саана, эндэ ехэ түймэр боложо, ой ехээр дүрөөд, Һэтэртэй
нарһые тойроһон модод хуу дүрэжэ, ганса энэл модые гал хүрэнгүй,
тойрожо гарахадань, Һүзэггүй хүнэй Һүзэглэхөөр жэгтэй ушар
болоһон юм.

Саашаа ябаханда, ой үнгэрхэдэ Хойто Мангирта, Урда Мангирта
гэхэн урдандаа малшадай зуһалан байһан газар угтан байдаг.

Үлзы тэмдэг

Үдэрэйм ханаан, һүнийм зүүдэн
Үндыһэн тоонто Һүтэймни
Үргэн хайхан Буряад оронойм
Үлзы нютагуудай нэгэн гү?

Урдын сагһаа үдхэжэ ябаһан
Үнжэгэн талыем бүрхөөһэн хонид
Үнэр баян буряад зонойм
Үлзы тэмдэгтэй нэгэн гү?

Үргэн ехэ дэлхэй дээрэхи
Үй түмэн хэлэнүүдэй нэгэн
Үбгэ эсэгһээм дамжан ерэхэн
Үлзы буряад хэлэмни гү?

Ургажэ ябаһан аша зээнэрни
Үрхөөр ягаһан наранай элшэдэл,
Үг гарбалайм, захэ изагуурайм
Үлзы утаһанай үргэлжэлэл гү?

Үргэн нютагаа, үбэртэ малаа,
Үг гарбалаа, үндэхэн хэлээ
Үлзы тэмдэгтэл таһаршагүйгөөр
Үри хүүгэдтээ дамжуулан ябаял!

Людмила Лебедева, буряад
хэлэнэй багша, Һүтэй нютаг.

«ХАРААСГАЙ»-ЖАРГАЛАНТЫН ХҮҮГЭДЭЙ СЭСЭРЛИГ

Манай Жаргаланта нутагта хуугэдэй сэсэрлиг нэн туруун мянга юэн зуун жаран найман оной август нара соо нээгдэһэн байна.

Энэ хуугэдэй сэсэрлиг хадаа эмшэлгын байшан соо хүдэлжэ эхилээ. Тэрэ сагта санаторийн дэргэдэ шэнэ эмшэлгын байшан баригдаһан гэшээ. Ахалагшань гэхэдэ Дашинимаева Ханда Ойдоповна байгаа.

Нютаг соомнай түрүүшынхнээ иимэ байшан нээгдэхэдэн хүн

зомнай ехэ дуратайгаар үхибүүдэ ябуулжа эхилээ хэн.

Хүдөө ажахын яаманай заабаряар шэнэ хуугэдэй сэсэрлиг баригдахаар мянга юэн зуун наян дүрбэн ондо февраль нара соо түсэб табигдаһан байна. Тиигээд тэрэ эмхидхэжэ, мянга юэн зуун наян зургаан ондо шэнэ байшан баригдаһан байна. Энэ

сэсэрлиг ерэн үхибүүдэй хууритай (табан группа) хэгдэһэн байна. Туруушын ахалагша Банзарова Светлана Доржиевна болоһон байгаа.

Шэнэ хуугэдэй сэсэрлиг мянга юэн зуун наян найман ондо нээгдэһэн аад, балай удаан саг соо хүдэлэнгүй, мянга юэнзуун ерэн гурбан ондо хаагдаһан байнал даа. Юундэб гэхэдэ, тэрэ үедэ гүрэн соомнай хубилгаан шэнэдхэлгыншье, рыночно - экономикодо оролгын ехэ хэлгэгдээн боложо байгаа бшуу.

Тиигээд, хоёр мянга нэгэн ондо дахин нээгдэжэ, «Хараасгай» гэжэ сэсэрлигнай нэрлэгдэжэ, ехэ амжалттайгаар хүдэлжэ эхилээ. Ахалагшань гэхэдэ - Халзанова Ольга Будараднаевна, хоёр мянга нэгэн ондоо ба хоёр мянган арбан табан он болотор хүдэлһэн байна. Тэрэ сагта сэсэрлигтэ хоёр группа гушан табан, гушан зургаан үхибүүд ябадаг байгаа.

Хоёр мянга арбан табан ондоо хоёр мянга арбан юэн оной август нара болотор сэсэрлигэй ахалагша Бэлэгма Бимбаевна Найданова байһан байна.

Мунөөдэрэй байдалаар манай хуугэдэй сэсэрлигтэ 39 үхибүүд жэл хахадһаа зургаан - долоон жэл болотор ябадаг, тэрэмнай хоёр группа болодог. Хоёр мянга арбан юэн оной август нараһаа сэсэрлигэй ахалагша - Монголонова

Эржена Васильевна болонхой.

Хүмүүжүүлэгшэдэн гэхэдэ - Светлана Доржиевна Будаева ба Татьяна Валерьевна Домеева хоёр болоно. Сэсэрлигэймнай бүлгэм соо хүмүүжүүлэгшэдхэ гадна үшөө юэн ажалшад хүдэлдэг. Хэд бэ гэхэдэ: тогоошон, хубсаһа угаагаашан, гурбан хаяхуушад, хоёр туһалагшад, гал тулигшэн, уһа зөөдэг ажалшан.

Мунөөдэрэй «Хараасгай» гэжэ сэсэрлиг Вераксын Н.Е., Комаровагай Т.С., Васильевагай М.А. «Түрэн үдэрһөө нургуули болотор» («От рождения до школы») гэжэ программаар үхибүүдэ нургуулин шабинар болотор нурган ябуулдаг. Сэсэрлигэй нургуулин үедэ хүмүүжүүлэгшэд буряад хэлэн дээрэ хөөрэлдэжэ, буряад хэлээ һайнаар шудалжа, мэдэжэ абахыень заажа үгэдэг.

Үхибүүд бүхэнэй өөрын шадабари, талаан хаража хэрэгсэлнүүдэ эмхидхэдэг юм. Эжы абанартайнь баһал ажал ябуулдаг.

Бюджетэй ба өөһэдэн хүсөөр, түрэлхидэй туһаламжаар заһабарин ажалһаа эхилэдэ, бүхы хэрэгүүднэй ябуулагдана, тиймэше наа олон юумэн дутагдана.

Манай Жаргаланта нутагаймнай зон сэсэрлигтэмнай үнэн зүрхэнһөө элдэб янзын бэлэгүүдэ бэлэглэдэг юм.

Сэсэрлигэй ахалагша - Монголонова Эржена Васильевна

ЦЭЦЭГҮҮДЭЙ СЭСЭРЛИГ

Хэдэн мянган жэлэй туршада цэцэг гээчэмнай байгалийн шэмэг, хүн зоной сэдхэл сэнгүүлдэг гэш. Бидь цэцэгээр газгаагуур-хигаа гоеожо, нүдөө баярлуулжа суудаг гэшэдэ. Хүндэ баглаа цэцэг бэлэглэхэдэ, биде өөрынгөө инаг дуран, хүндэлгын тэмдэг, али хэн нэгэдэ баяр хүргэн баридаг занчалтайбди. Цэцэгтэй талаар, цэцэгтэй газраар ябаханда амилхадаш, сэдхэлдэш гое таатайхан болодог.

Манай Урмын Адагай эхэнэрнууд газгаагаа гое гое элдэб янзын цэцэгнүүдэ суулгадаг, ургуулдаг. Энэ зун «Сайхан цэцэгүүдэй сэсэрлиг-2020» гэжэ тэмсэ үнгэргөөдэ. Энэ тэмсэндэ 12 цэцэгтэ дуратайшуул оролсоо: Бартаева Наталья Цырендоржиевна, Буянтуева Хандама Владимировна, Колмакова Татьяна Валерьевна, Матушкеева Валентина Цыремпиловна, Надмитова Наталья Бимбаевна, Очирова Лариса Васильевна, Ринчинова Туяна Илчинова, Сунграпова Сэсэг Сосоровна, Тугаринова Любовь Петровна, Цыбенова Валентина Цыремпиловна, Цыгуннова Лариса

Дмитриевна. Энэ цэцэгтэй найр үнгэргэхын тула шүүгшэдэе уряабди: Дашипилова Дари Цыденовна - Ташарай соелой байшангын дарга, Гусиноозерск хотоос Цыренова Валерия Олеговна - залуу олзын хэрэг эрхилэгшэ ба Шарапова Светлана Цыреновна - Урмын Адагай эхин сургуулийн багша. Энэ гурбанда хатуушаг даабари байгаа, олон гое цэцэгүүдэй дундаас эгээн сайханиеи шэлэжэ тэмдэглэхэ. Юбилейнэ үйлсэндэ хүнэй дура татан гоёр цэцэгэлжээсээн Буянтуева Хандама Владимировнагай сэсэрлигтэ түрүүшын суури үгэхэ гэжэ булта

шиидхээдэ, харин тиихэдэ хоёрдохой суури Любовь Петровна Тугаринова ба гурбадахой суури Лариса Дмитриевна Цыгунновада хүртөө.

Ханда Владимировна Буянтуевагай хашаанда оробол, тойроод талмай дүүрэн солонго мэтэ үнгэтэ цэцэгүүд бүрхөөгдэжэ байна. Сэнхир сэлмэг огторгой доро энэ цэцэгүүд амтатый үнэрөөр хангалжа олон хүнэй досоо баярлуулна. Гарыш баруун талада - шара улаан бадма цэцэгүүд энээхиллэ, зүүн талада - сэнхир хүхэ пионууд талмай дүүрэн дэлгэрнэ, хүбхэгэр георгина, циния,

космея, сарана үнгэ бүрөөр ялалзана, тээ саанахан - үндэр ута гладиолоснууд айлчадые доро дохин угтана. Бүхы харчаар дүүрэн зунай наранай элчэ доро гэрэй цэцэгүүд табяатай.

Зунай эхинээс эхилээд, орой намар болотор сэсэгэлжэ хүнэй нүдэ баярлуулжа байдаг. Ханда Владимировна, Юрөөгэй коррекционно сургуулийн технологиин багша, Россиин гүрэнэй эрдэмэй хүндэтэ ажалшан, нютаг дээрээ хүндэтэй хүн.

Манай нютагай арад зон энэ хүндэ элдэб янзын цэцэгүүдэй ба огородой асуудалаар хандадаг. Жэл бүри сентябрийн нэгэндэ сургуулийн үхибүүдтэ баглаа цэцэгнүүдэ бэлэглэдэг.

Манай нютагай эхэнэрнууд гое сайхан цэцэгүүдээрээ ганса өөрынгөө газар хореогоо бэшэ, харин Урмынгөө Адаг гоеожо байдаг.

Үнгэрсэн тэмсээнэй эбээн тэдхэгшэд хадаа Цыренова Валерия Олеговна ба Шарапова Светлана Цыреновна болоно.

Светлана Шарапова. Урмын Адаг

Урмын Адаг

Хүхэ үндэр хада уулаар бурхөөнхэй.
Хүбшэ дээгүүр хүхын абган ээдэлэнхэй.
Харьяа Химнын сэбэр аршаан сүршэнхэй
Урмын Адаг - тоонтом Урмын Адаг.

Хуби заяам урдм харгым зуринхай.
Хани нүхэд эбтэй гарым боринхай.
Хэшэг буян үшөөл дээшэнхэй үргэнхэй
Урмын Адаг - тоонтом Урмын Адаг.

Аба эжын алтан юрөөл сэгнэнэб,
аша гушын сайхан заяа хүртэнэб.
Аажам түрэл нютаг голоо үргэнэб.
Урмын Адаг - тоонтом Урмын Адаг.

Должид Даксанова, Үдэнгэ нютаг.

Захирал-юрэнхы эрхилэгшын уялга дүүргэгшэ Н.Б. Цыбикова
Сэлэнгын эрхилэгчэ Б.С.Жанцанова

Типографиин хаяг: 670000, Улаан-Үдэ хото, Борсоевой гудамжа, 13
Түсбөөр хэблэлдэ тушаагдаха саг: 27.08.2020 он, 17.00; бодото дээрээ: 27.08.2020 он, 17.00;

1701-дэхи дугаартай захил.
Хэхэг - 999.
e-mail: bairma.zhantsanova@yandex.ru
Тел.: 89024550332

